

Posiedzenie Komisji Antropologicznej Polskiej Akademii Umiejętności

Dr hab. Prof. UJ Marcin Brocki

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Współczesna debata etnologiczna wokół opozycji (?) kultura – natura

Streszczenie referatu

Dr hab. Prof. UJ Marcin Brocki, *Współczesna debata etnologiczna wokół opozycji (?) kultura – natura*

Debata na temat relacji natury i kultury ma bardzo długą historię. W etnologii obecna jest w ramach kilku obszarów tematycznych: antropologii ciała, komunikacji niewerbalnej, doświadczenia i wyrazu emocji, początków kultury, oraz przede wszystkim problematyki pokrewieństwa. Naturze przypisuje się ciągłość, całościowość, spontaniczność, uniwersalność, ale także chaotyczność i obcość, kulturze z kolei nieciągłość, normatywność, a także swojskość, ucywilizowanie. Opozycja ta nie jest zatem neutralna, lecz wiąże się z tym, co etyczne i polityczne, a ten fakt wpływa na kierunek i rozwój badań naukowych w szczególności w tych obszarach, które sytuują się na granicy obu członów opozycji. W referacie przedstawiam takie właśnie obszary etnologicznej debaty wychodząc od prac ukazujących systemy klasyfikacyjne, w których opozycja taka nie istnieje, prac, które wykazują, iż dychotomia natura – kultura jest swoistym kulturowym produktem Zachodu (m.in. Descola, Ingold), podobnie jak „wiara”, iż systemy pokrewieństwa mają biologiczny fundament (Schneider). Innym obszarem współczesnej debaty nad tytułową opozycją jest kwestia kulturogenezy, którą omawiam wychodząc od prac Chrisa Knights na temat rewolucji symbolicznej i seksualnego strajku kobiet. Na koniec staram się rozważyć powody, dla których w etnologii wciąż obecna jest ta opozycja. Twierdzę, że jej obecność jest podyktowana tym, iż stała się elementem „gramatyki” metajęzyka opisu przedmiotu badań etnologii, że jest wydajnym choć dalece niedoskonałym i absolutnie nie stwierdzającym ontologicznej różnicy, sposobem tłumaczenia różnic między systemami społecznymi i systemami ideacyjnymi występującymi na świecie.

Współczesna debata etnologiczna wokół opozycji (?) kultura – natura

DR HAB. MARCIN BROCKI, PROF. UJ

INSTYTUT ETNOLOGII I ANTROPOLOGII KULTUROWEJ

marcin.brocki@uj.edu.pl

Opozycja uniwersalna

- ▶ Claude Levi-Strauss
- ▶ Opozycja natura – kultura jako trwały filar Zachodniej metafizyki
- ▶ binarne porządkowanie rzeczywistości
- ▶ **Natura** dominujący element opozycji
- ▶ Kultura - „after nature”
- ▶ Paul Rabinow

Nacechowanie członów opozycji

- ▶ Natura – dzikość, barbarzyństwo, obcość, ciągłość, całościowość, spontaniczność, uniwersalność, chaotyczność
- ▶ Kultura - swojskość, to co znane, dobre, cywilizowane, nieciągłość, normatywność, partykularność, dyskursywność, ład.
- ▶ opozycja ta **uruchamia klasyfikacje moralne**

Przeciw opozycji

- ▶ Philippe Descola, *Beyond nature and culture* (2013)
 - ▶ natura – kultura jest swoistym kulturowym produktem Zachodu,
- ▶ Tim Ingold
 - ▶ społeczności zbieracko-łowieckie nie mają pojęcia **Natury**, uważają się za jej część
- ▶ Signe Howell
 - ▶ Chewong (Malezja)- ludzie są częścią oswojonego, pełnego znaczeń otoczenia naturalnego, jest ono oswojonym łądem - kulturą

Biologiczny fundament kultury

- ▶ Darwin *O pochodzeniu człowieka*
- ▶ Ewolucja życia jako model ewolucji cywilizacji.
- ▶ Różnica kulturowa mogła być wyrazem różnic rasowych.

Kultura jako byt autonomiczny

- ▶ **Kultura w opozycji do biologii.**
- ▶ Rudolf Virchow, Adolf Bastian
- ▶ Różnice kulturowe efektem dostosowania do środowiska oraz dyfuzji kulturowej.
- ▶ Franz Boas
- ▶ Rasa, płeć, wiek, istnieją dla grup ludzkich jako stanowiony ład, są konstruktami kulturowymi
- ▶ Kultura jako porządek ideacyjny (wiedza, wierzenia i wartości).

David Schneider

- ▶ Pojęcia teorii pokrewieństwa są wytworami Zachodu.
- ▶ Systemy pokrewieństwa nie opierają się na fundamentach uniwersalnej biologii ludzkiej.
- ▶ Relacje pokrewieństwa to znaki, zatem pokrewieństwo jest kwestią kultury
- ▶ Rozróżnienie pomiędzy naturą a kulturą jest zachodnią konwencją.

Uniwersalne elementy w systemach pokrewieństwa

- ▶ Pytanie: dlaczego zakaz stosunków seksualnych i trwałych związków z określonymi grupami krewnych występują we wszystkich społeczeństwach?Przynosi szkodliwe konsekwencje genetyczne?
- ▶ Levi-Strauss - istota egzogamii
 - ▶ bez aliansów między grupami na bazie wymiany kobiet, nie ma społeczeństw.
- ▶ Krytyka - seks i małżeństwo (symboliczna wymiana kobiet) to dwie zupełnie różne sprawy.

Więzy krwi?

- ▶ Dowody na dominację biologicznych preferencji w systemach pokrewieństwa
 - ▶ przybrani rodzice krzywdzą dzieci częściej niż rodzice biologiczni
 - ▶ Ale: to czynniki społeczne determinują relacje i role w rodzinach zastępczych czy „patchworkowych”.
- ▶ **Ladislav Holy** - „rodzina” może nie mieć wiele wspólnego z więzami krwi (biologią),

Jack Goody

- ▶ dane z Afryki Zachodniej.
- ▶ Niektóre społeczeństwa uważały związek seksualny z kuzynką równoległą za kazirodczy, natomiast zalecały małżeństwo z kuzynką przeciwległą
- ▶ Z punktu widzenia genetyki kuzyni równolegli są oczywiście równie blisko spokrewnieni, jak kuzyni przeciwlegli.

Chris Knight – *Blood Relations* (1991)

- ▶ Debata nad kulturogenezą
 - ▶ początkiem kultury symbolicznej był seksualny strajk „osobników żeńskich”,
 - ▶ Zbiorowy akt był możliwy dzięki zgraniu terminu menstruacji

Po co nam w ogóle pojęcie kultury?

- ▶ Opozycja natura – kultura elementem jest „gramatyki” metajęzyka opisu przedmiotu badań etnologii, jest wydajnym choć dalece niedoskonałym i absolutnie nie stwierdzającym ontologicznej różnicy, sposobem tłumaczenia różnic między systemami społecznymi i systemami ideacyjnymi występującymi na świecie